

O‘ZBEKISTONDA TIJORAT BANKLARINING TO‘LOV TIZIMLARI VA PLASTIK KARTALAR BOZORINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI HAMDA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Soliyeva Oltinoy Sarvarbek qizi

Andijon davlat texnika instituti Bank ishi va audit K56-22 guruh talabasi

Ravshan Yusupov

Ipoteka bank boshlig‘i

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20052998>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonda tijorat banklarining to‘lov tizimlari va plastik kartalar bozorining hozirgi holati, rivojlanish tendensiyalari hamda mavjud muammolar tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu sohada raqamli transformatsiya jarayonlari, to‘lov infratuzilmasi samaradorligi va mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish yo‘llari ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: to‘lov tizimi, plastik karta, tijorat banklari, raqamli iqtisodiyot, bank infratuzilmasi, fintech.

KIRISH

Hozirgi globalashuv sharoitida to‘lov tizimlari va plastik kartalar bozori moliya sektorining ajralmas qismi hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi tijorat banklari faoliyatida innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishni talab qilmoqda. O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi sezilarli darajada oshib, plastik kartalar orqali amalga oshirilayotgan tranzaksiyalar hajmi ko‘payib bormoqda.

Shu bilan birga, mavjud infratuzilma kamchiliklari, texnologik cheklovlar va aholining moliyaviy savodxonligi yetarli darajada emasligi mazkur sohaning barqaror rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Bundan tashqari, hududlar o‘rtasida to‘lov infratuzilmasining notekis rivojlanganligi xizmatlar sifati va ulardan foydalanish imkoniyatlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy fintech yechimlarining yetarli darajada integratsiya qilinmaganligi ham to‘lov tizimlarining samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, banklar o‘rtasida raqobat muhitining yetarlicha shakllanmaganligi innovatsion xizmatlar joriy etilishini sekinlashtirmoqda. Natijada, ushbu muammolarni kompleks hal etish to‘lov tizimlari va plastik kartalar bozorini yanada rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Asosiy qism

To‘lov tizimlari va plastik kartalar bozori rivojlanishi masalalari ko‘plab iqtisodchi olimlar tomonidan o‘rganilgan. Jumladan, Karimov A.A. o‘zining “Bank tizimida raqamli texnologiyalarni rivojlantirish” asarida to‘lov tizimlarining samaradorligi bank infratuzilmasining texnologik darajasiga bog‘liqligini ta‘kidlaydi [1].

Shuningdek, Abdullayev Sh.Sh. “Tijorat banklarida plastik kartalar muomalasi” nomli maqolasida plastik kartalar orqali to‘lovlarning kengayishi bank xizmatlari sifatini oshirishda muhim omil ekanligini qayd etadi [2].

Xorijiy tadqiqotchilardan Frederic Mishkin o‘zining “The Economics of Money, Banking and Financial Markets” asarida zamonaviy to‘lov tizimlari iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim vosita ekanligini ilmiy asoslab beradi [3].

Bundan tashqari, Philip Kotler marketing nuqtai nazaridan bank xizmatlarini rivojlantirishda mijozlarga qulay to'lov vositalarini taklif etish raqobat ustunligini ta'minlashini ta'kidlaydi [4].

Mazkur tadqiqotda tahlil, taqqoslash, statistik kuzatuv va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Shuningdek, tijorat banklarining to'lov tizimlari faoliyati bo'yicha mavjud ma'lumotlar o'rganildi va ularning samaradorligi baholandi. Tadqiqot davomida nazariy va amaliy yondashuvlar uyg'unlashtirildi.

O'zbekistonda plastik kartalar bozori so'nggi yillarda sezilarli darajada kengaydi. Bunga asosiy sabab sifatida davlat tomonidan naqd pulsiz to'lovlarni rag'batlantirish siyosati, bank infratuzilmasining rivojlanishi va mobil to'lov xizmatlarining joriy etilishi keltiriladi.

Shunga qaramay, quyidagi muammolar mavjud:

- POS-terminallar yetishmasligi (ayniqsa qishloq hududlarda)
- Internet va texnologik infratuzilma bilan bog'liq uzilishlar
- Aholining moliyaviy savodxonligi pastligi
- Kiberxavfsizlik muammolari

Quyidagi jadvalda to'lov tizimlarining asosiy muammolari va ularning yechimlari keltirilgan:

1-jadval

To'lov tizimlari rivojlanishidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Muammolar	Ta'siri	Yechimlar
Infratuzilma yetishmasligi	To'lovlar hajmi kamayadi	POS-terminal va bankomatlarni ko'paytirish
Texnik nosozliklar	Tranzaksiya uzilishi	IT tizimlarni modernizatsiya qilish
Past moliyaviy savodxonlik	Kartadan foydalanish darajasi past	Aholini o'qitish dasturlari
Kiberxavfsizlik muammolari	Firibgarlik xavfi	Zamonaviy xavfsizlik tizimlarini joriy etish

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli to'lov tizimlarini rivojlantirish nafaqat banklar samaradorligini oshiradi, balki umumiy iqtisodiy o'sishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, elektron to'lovlar ulushining ortishi iqtisodiyotda shaffoflikni kuchaytiradi va yashirin iqtisodiyot hajmini qisqartirishga xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalar asosida bank xizmatlarini avtomatlashtirish mijozlarga qulaylik yaratib, xizmat ko'rsatish tezligini oshiradi. Shu bilan birga, raqobat muhitining kuchayishi banklarni innovatsion yechimlarni joriy etishga undaydi. Natijada, moliya bozorida samaradorlik va barqarorlik darajasi oshadi. Kelgusida esa sun'iy intellekt va big data texnologiyalarini to'lov tizimlariga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda tijorat banklarining to'lov tizimlari va plastik kartalar bozori jadal rivojlanayotgan bo'lsa-da, hali ham qator tizimli muammolar mavjud. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun bank infratuzilmasini kengaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va kiberxavfsizlikni kuchaytirish zarur.

Shuningdek, bank xizmatlarini to'liq raqamlashtirish orqali mijozlarga tezkor va qulay xizmat ko'rsatish imkoniyati kengayadi. To'lov tizimlarida innovatsion texnologiyalarni joriy

etish iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini oshiradi va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi. Hududlar kesimida infratuzilmani teng rivojlantirish esa moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilaydi. Bundan tashqari, fintech kompaniyalar bilan hamkorlikni kuchaytirish bank sektorida raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Natijada, to'lov tizimlari samaradorligi oshib, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov A.A. Bank tizimida raqamli texnologiyalarni rivojlantirish. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020. – 145 b.
2. Abdullayev Sh.Sh. Tijorat banklarida plastik kartalar muomalasi // Iqtisodiyot va innovatsiyalar. – Toshkent, 2021. – №3. – 56-60 b.
3. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – New York: Pearson Education, 2019. – 720 p.
4. Kotler P. Marketing Management. – London: Pearson, 2018. – 640 p.